

Отримано: 29 травня 2017 р.

Прорецензовано: 11 червня 2017 р.

Прийнято до друку: 19 червня 2017 р.

derynandrey@ukr.net

DOI: 10.25264/2311-5149-2017-5(33)-26-31

Дерун А. М. Активізація розвитку великого підприємництва та кластерів в Україні / А. М. Дерун // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог: Вид-во НУ«ОА», червень 2017. – № 5(33). – С. 26–31.

УДК: 334.722.8:330.837

JEL-класифікація: G 38; O 31

Дерун Андрій Михайлович,
аспірант Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України

АКТИВІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ВЕЛИКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА КЛАСТЕРІВ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти створення і функціонування кластерів, зміст поняття «кластер», класичні моделі кластерів, основні форми їх упровадження. Проаналізовано передовий світовий досвід та можливості його застосування в Україні. Розкрито необхідність та доцільність об'єднання підприємств в Україні на базі кластерного співробітництва. Запропоновано комплекс заходів для визначення основних напрямів кластерної політики в Україні, а також спільних дій органів державної влади й управління.

Ключові слова: кластер, кластерна політика, моделі кластерів, види кластерів, світовий досвід, конкурентоспроможність, інновації.

Дерун Андрей Михайлович,
аспірант Інститута підготовки кадрів Государственной службы занятости Украины

АКТИВИЗАЦИЯ РАЗВИТИЯ БОЛЬШОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА И КЛАСТЕРОВ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены теоретические и практические аспекты формирования и функционирования кластеров, содержание понятия «кластер», классические модели кластеров, основные формы их внедрения. Проанализирован передовой мировой опыт и возможности его применения в Украине. Раскрыта необходимость объединения предприятий Украины на базе кластерного сотрудничества. Предложен комплекс мероприятий для определения основных направлений кластерной политики в Украине, а также совместных действий органов государственной власти и управления.

Ключевые слова: кластер, кластерная политика, модели кластеров, виды кластеров, мировой опыт, конкурентоспособность, инновации

Andrew Derun,
Postgraduate Student at the Personnel Training Institute of the State Employment Service of Ukraine

ACTIVATION OF BIG ENTERPRISES AND CLUSTERS DEVELOPMENT IN UKRAINE.

The article deals with the theoretical and practical aspects of clusters creation and functioning, the content of «cluster», the classical models of clusters and the main forms of their implementation. The advanced world experience and possibilities of its application in Ukraine are analyzed. The necessity and expediency of the enterprises merger in Ukraine on the basis of cluster cooperation is disclosed. A set of measures to determine the main directions of cluster policy in Ukraine as well as joint actions of state authorities and management were proposed.

Key words: cluster, cluster policy, Models of clusters, types of clusters, global experience, competitiveness, innovations.

Постановка проблеми. Для кардинальних структурних зрушень в економіці України необхідно застосувати нові організаційно-економічні важелі, які спроможні забезпечити підвищення продуктивності праці, створення замкнених ланцюгів виробництва із високою часткою доданої вартості, збільшення питомої ваги високотехнологічних та наукоємних виробництв, підвищення інноваційної активності суб'єктів економіки. Як показав світовий досвід, саме великі промислові структури здатні забезпечити виконання таких завдань. Для розбудови сучасної національної економіки потрібна стійка індустріальна основа, яку може забезпечити конкурентоздатне велике підприємництво. Але, як засвідчило проведене дослідження, великі підприємства й об'єднання (акціонерні товариства, асоціації, корпорації, консорціуми, концерни) представлені в Україні в незначній кількості як окремі організаційні структури, тоді як саме вони забезпечують майже 40% обсягу реалізації продукції та основну зайнятість. Водночас в Україні створена та функціонує дуже велика кількість дрібних підприємств, внесок яких у національну економіку порівняно з великими незначний. Для забезпечення інноваційного розвитку України та підвищення продуктивності виробничої сфери необхідно на державному рівні розробити заходи щодо сприяння об'єднанню малих, середніх і великих підприємств у формі кластерів, ефективність яких доведена у світі.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематику розвитку великого підприємництва та кластерів досліджували у своїх працях такі вчені: А. Маршалл, М. Портер, Е. Бергман, Е. Браун, Л. Ван ден Берг, В. Прайс, М. Енрайт та ін. У вітчизняній науковій літературі питання, пов'язані з діяльністю великих підприємств та кластерів знайшли відображення в роботах О. Амоші, І. Бураковського, М. Войнаренка, В. Гейця, Ю. Кіндзерського, В. Ляшенка, М. Малого, С. Мочерного, Ю. Пахомова, С. Савельєва, М. Якубовського та інших. Проблема розвитку великого підприємництва приділяють увагу спеціалісти Інституту економіки промисловості НАН України. Науковці детально дослідили проблематику модернізації національної економіки [8; 15], напрями промислової політики в умовах посткризового стану та існування системних дисбалансів [10].

Мета статті. Дослідити суть кластерних моделей та можливість їх застосування в Україні з метою об'єднання великих, середніх і малих підприємств для забезпечення інноваційного розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Одним із найефективніших способів розвитку економіки є застосування кластерного підходу організації підприємств, який дозволяє поєднати науково-технологічний, інноваційний та виробничий потенціали, сприяє створенню нового класу виробничих систем, що об'єднують ресурси та компетенції, недоступні для окремих підприємств [9]. У науковій літературі існує досить багато трактувань дефініції «кластер». Але найвідоміше належить М. Портеру, який визначив поняття «кластер» як групу географічно близьких взаємопов'язаних компаній (постачальників і виробників) і пов'язаних із ними організацій (освітніх закладів, органів державного управління, інформаційних компаній, наукових установ) у певній сфері, які організували спільну діяльність та взаємодоповнюють одна одну в досягненні кінцевої мети. Успішні конкурентоздатні фірми однієї сфери діяльності мають тенденцію концентруватися в одній країні, або в одному регіоні, досягаючи конкурентоздатності на світовому ринку, такі фірми поширюють свій вплив на навколишнє середовище [16].

У світовій практиці застосовують декілька моделей кластерів, основними характеристиками яких є взаємодія великого, середнього та малого бізнесу у виробничій сфері (таблиця 1). Зокрема, згідно з британською кластерною моделлю велике підприємство є центральним та головним об'єктом спільного функціонування, який діє в межах прогнозно-технологічних програм (змішаний секторально-кластерний підхід), у результаті досягається динамічний регіональний розвиток. Така модель розповсюджена у країнах Євросоюзу. У шотландській моделі ядром спільного виробництва стає велике підприємство, що об'єднує навколо себе невеликі фірми. Фахівці вважають, що для країн із перехідною економікою найбільше підходить італійська кластерна модель, де малий, середній та великий бізнес співпрацюють рівноправно на основі принципів гнучкої взаємодії.

Таблиця 1

Національні моделі кластерів та їх базові характеристики

	Назва	Характерні риси та найпоширеніші форми впровадження
1.	Британська модель	Велике підприємство – центральний та головний об'єкт спільного функціонування, який діє в межах прогнозно-технологічних програм (змішаний секторально-кластерний підхід), в результаті досягається динамічний регіональний розвиток. <i>Така модель розповсюджена у країнах Євросоюзу.</i>
2.	Шотландська модель	Ядром спільного виробництва стає велике підприємство, що об'єднує навколо себе невеликі фірми. <i>Таку модель обирають країни Європейського Союзу.</i>
3.	Азійська модель	Об'єднання великої компанії з малим та середнім бізнесом у структурі субпідрядних відносин із головною метою – виробництво продукції. Індивідуальність моделі відрізняється ефектом спеціалізації, державна інноваційна система заснована на кластерних підходах (наприклад, Японія).
4.	Італійська модель	Малий, середній та великий бізнес співпрацюють рівноправно, з елементами гнучкості взаємодії у визначених секторах та конкретних місцевостях. Мета – міцні позиції на світових ринках (традиційні товари). Це більш гнучка і рівноправна співпраця підприємств малого, середнього і великого бізнесу. Фахівці вважають, що <i>для країн із перехідною економікою найбільше підходить саме така форма кластерної організації виробництва.</i>
5.	Модель Сполучених Штатів Америки	Підприємства кластера знаходяться в одному регіоні і максимально використовують його природний, кадровий і інтеграційний потенціал. Головні переваги – науково-технологічні досягнення та інновації, особливість – формування моделі «конкурентоспроможності» на основі взаємодії державних структур, академічних організацій та промисловості. Як правило, продукція кластерів орієнтована на експорт.
6.	Фінська модель	Основа кластерних підходів – новітні технології. Перехід від підтримки повільно зростаючих базових галузей до кластеризації цих галузей шляхом розробки промислової політики держави.

Джерело: систематизовано на основі [1, с. 329; 16, с. 169].

В економічній структурі різних країн кластерну концепцію застосовують досить часто і вона перетворилася у вагомий інструмент державної економічної політики. Нідерланди та Данію можна назвати передовими європейськими країнами із впровадження кластерів. Швеція активно використовує кластерну концепцію для регіонального розвитку, а Фінляндія нападає переваги розвитку загальнонаціональних кластерів. Виважену конкурентну політику на основі кластерних підходів для залучення інвесторів здійснює Ірландія. Німеччина є визнаним європейським лідером у галузі біотехнології, об'єднуючи приватні та державні підприємства на основі кластерної ідеї. Значне фінансування для реалізації кластерної політики виділяє Велика Британія.

На сьогодні в США в межах кластерів працює більше половини підприємств, а частка створеного ними ВВП перевищує 60%. Активно йде процес формування кластерів у Південно-Східній Азії та Китаї. Так, у Китаї функціонує більше 60 кластерів, у яких сконцентровано близько 30 тис. компаній із більше ніж 3,5 млн співробітників. У країнах Європи, Японії та Індії 65–70% підприємств є учасниками кластерів; близько 70% кластерних структур функціонує в промисловій сфері. Повністю охоплена кластеризацією економіка скандинавських країн – Данії, Фінляндії, Норвегії та Швеції. У ЄС на сьогодні функціонує близько 2 тис. офіційно зареєстрованих кластерів, у яких працюють 38% зайнятих у всіх країнах ЄС. Із наявних кластерів 150 визнано кластерами світового рівня за показниками зайнятості, розмірами кластера та спеціалізацією. Протягом 2010–2013 рр. у 33,3% фірм, які є членами кластерів, зайнятість зросла більше ніж на 10%, тоді як поза кластерами зайнятість зросла лише у 18,2% фірм [9]. Прикладами всесвітньо відомих об'єднань підприємств є: «Силіконова долина» (Каліфорнія), «Пластикова долина» (м. Тарнув, Польща), Масачусетський мультимедійний кластер, Італійський взуттєвий кластер.

Варто підкреслити, що кластерні програми розвинених країн спрямовані на становлення та розвиток інноваційних секторів економіки. Більшість країн підтримують кластеризацію на державному рівні шляхом реалізації кластерної політики, під якою розуміють спільну діяльність органів державної влади та управління, установ та організацій наукового, виробничого, громадського та інших секторів, спрямовану на створення умов для формування нових кластерів в економіці. Національні програми кластеризації на сьогодні має переважна більшість країн ЄС. Зазвичай у них передбачено надання значної фінансової підтримки розвитку кластерів відповідно до національних стратегічних пріоритетів (ключових технологій, пріоритетних секторів економіки тощо), яка спрямовується переважно на підтримку кластерного менеджменту, НДДКР та інноваційних проектів [9]. Поширеними є промислові, регіональні кластери та бізнес-мережі (таблиця 2).

Таблиця 2

Види кластерів та їх характеристика

	Види кластеру	Характеристика
1.	Промисловий кластер	Це набір виробництв, де взаємовідносини є зв'язкою «покупець-постачальник» та «постачальник-покупець», або загальні технології, покупці, канали розподілу або людські ресурси.
2.	Регіональний кластер	Це промисловий кластер, у якому фірми-члени знаходяться географічно близько один від одного. Регіональні кластери можуть містити промислові райони малих та середніх фірм, концентрації фірм високих технологій, пов'язаних через розвиток та використання загальних технологій, та виробничих систем, що містять великі материнські компанії та їхніх місцевих постачальників та компанії, що відокремилися від материнської компанії.
3.	Бізнес-мережа	Може визначатися як група фірм, використовуючи їхні сумісні здібності та ресурси для співробітництва в сумісних проектах розвитку. Через доповнення один одного та спеціалізації для того, щоб здолати загальні проблеми, учасники можуть досягти колективної результативності та завоювати ринки поза їхньою межею. Мережа, звичайно, складається з декількох фірм, що проводять комунікацію та взаємодію.

Джерело: систематизовано на основі [2, с. 330].

Під промисловим кластером розуміють мережу географічно локалізованих взаємопов'язаних промислових підприємств, обслуговуючих галузей та органів державного управління, що координують їхню діяльність, об'єднаних у єдину самоорганізовану виробничу систему, що формують замкнений виробничий ланцюг, у межах якого створюється додана вартість та кінцева промислова продукція [9]. Досвід свідчить, що найбільш динамічно розвиваються регіони, у яких сформовано промислові кластери. Територіальна близькість компаній полегшує обмін капіталами, ідеями і досвідом, поліпшує логістику. Кластер забезпечує ефективний діалог між бізнесом і урядом та можливість поєднання державних і приватних інвестицій. На думку експертів, держава може перейти від підтримки окремих галузей до підтримки кластерів [13]. Кластери можуть більш раціонально використовувати наявний капітал, економніше витрачати ресурси та контролювати ефективність використання залучених інвестицій, підвищувати якість продукції та осучаснювати її номенклатуру, збільшувати асортимент продукції, прискорювати впровадження нових технологій, мінімізувати виробничі витрати, оптимально розподіляти доходи, а прибутки направляти на капіталізацію.

Попри те, що світовою практикою доведені переваги кластерної форми виробництва, в Україні досі не сформовано загальнонаціональної стратегії розвитку кластерів. Немає нормативно-правових та інституційних основ для реалізації кластерної моделі. Розроблені у 2008–2009 роках проекти нормативно-правових актів у сфері кластеризації залишаються досі незатвердженими (зокрема, це проект Концепції створення кластерів в Україні (2008 р.); проект концепції Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів (2009 р.).

За висновками фахівців Національного інституту стратегічних досліджень [9] розвиток кластерів в Україні протягом останнього десятиліття має місце в туристичному секторі, харчовій промисловості, важкому машинобудуванні. Але переважна більшість українських кластерів перебувають на стадії становлення. Про незрілість більшості промислових кластерів в Україні свідчить також відсутність стійких міжрегіональних кластерних об'єднань та переважна концентрація промислових кластерів у межах окремих областей або районів (таблиця 3). На думку фахівців Національного інституту стратегічних досліджень, переважна більшість областей України використовує кластерну модель з метою реалізації двох головних завдань – забезпечення ефективного розвитку АПК та розбудови інноваційної моделі в промисловості. Також кластерні підходи застосовуються у сфері розвитку туристичного сектору (зокрема, «зеленого» туризму), стимулювання транскордонного співробітництва, зміцнення потенціалу малого та середнього підприємництва та розбудова його інфраструктури, вирівнювання регіонального розвитку та вирішення проблем депресивних регіонів, становлення галузі альтернативної енергетики.

Таблиця 3

Кластерні моделі у стратегіях розвитку регіонів України

Мета	Область	Кількість областей
Збільшення ефективності агропромислового виробництва та реалізація потенціалу АПК	Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Полтавська, Тернопільська, Чернівецька, Чернігівська	9
Запровадження інноваційної моделі розвитку у промисловості	Вінницька, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Тернопільська, Чернівецька	7
Зміцнення потенціалу малого та середнього бізнесу і розбудова його інфраструктури	Волинська, Полтавська, Чернівецька, Донецька, Львівська, Херсонська	6
Забезпечення розвитку рекреаційного потенціалу та туристичної галузі	Тернопільська, Херсонська, Чернівецька, Чернігівська	4
Стимулювання транскордонного співробітництва та прикордонних територій	Вінницька, Закарпатська, Львівська	3
Зменшення диспропорцій розвитку в регіоні та вирішення проблем депресивних територій	Донецька, Київська, Миколаївська	3
Забезпечення розвитку сектору альтернативної енергетики	Івано-Франківська, Чернігівська	2

Джерело: узагальнено на основі [9].

Водночас перспективні можливості розвитку кластерної моделі в регіонах використовують не повною мірою, хоча постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 затверджено Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року, у якій передбачено застосування кластерного підходу для вирішення економічних проблем регіонів та забезпечення нових можливостей розвитку основних галузей областей з огляду на пріоритети євроінтеграції. Реформа децентралізації влади відкриває можливість для органів місцевого самоврядування України стати основними суб'єктами державної кластерної політики на регіональному рівні. Це може значно підвищити роль регіонів та місцевих громад у формуванні та реалізації державної політики регіонального розвитку на кластерній основі.

На думку експертів, кластерна політика досі погано орієнтується на активізацію індустріальних галузей економіки України, які спроможні забезпечити створення продукту з високою часткою доданої вартості. Як наголошують учені, велику роль у цьому можуть відіграти заходи державної політики в частині розвитку інноваційного малого та середнього підприємництва [7], а також організації ефективної співпраці великого, середнього та малого підприємництва [6; 14].

Перспективи розвитку кластерів визначено у Стратегії розвитку малого та середнього бізнесу в Україні [11]. Кластери нині в Україні відіграють порівняно малу роль в економіці. Інформації про те, скільки існує кластерів, немає, але більшість кластерів функціонує в будівництві, сільському господарстві, текстильній промисловості. Як зазначено у Стратегії розвитку малого та середнього бізнесу, високотехнологічні кластери в Україні ще не набули достатнього розвитку, за винятком сфери інформаційних технологій. Тому необхідно розробити комплексну програму підтримки перспективних кластерів із залученням до них підприємств малого та середнього бізнесу. Міністерство економічного розвитку та торгівлі України розглядає можливість інтеграції малого та середнього підприємництва в ланцюги доданої

вартості на основі стимулювання ділових зв'язків, кластерної підтримки, модернізації виробничих потужностей, розвитку індустріальних галузей національної економіки. Вчені також наголошують на тому, що політика розвитку великих підприємств та їх інтеграції з малим та середнім бізнесом може відіграти ключову роль в індустріальному розвитку національної економіки підвищення рівня капіталоозброєності та продуктивності праці, посилення зв'язку науки з виробництвом тощо [2; 3; 4; 5].

Особливо перспективним для України може стати механізм виробничої взаємодії малого, середнього та великого бізнесу та їх об'єднань на базі кластерного підходу. Необхідність цього впливає з огляду на зменшення кількості суб'єктів великого підприємництва в Україні. Зокрема, за даними статистики кількість акціонерних товариств за 1996–2015 рр. зменшилася з 30,9 тис. до 15,6 тис. одиниць. Корпорацій, консорціумів, концернів в Україні налічується дуже мала кількість. Водночас кількість концернів за попередні 20 років зменшилася з 353 до 195 одиниць. Корпорацій на початку 2016 р. було 560 одиниць, а консорціумів – лише 66 одиниць. Крім того, мають місце глибокі диспропорції в результатах діяльності підприємств (таблиця 4).

Таблиця 4

Найбільші диспропорції показників діяльності підприємств України за розмірами у 2015 р.,

% у загальній структурі відповідного показника

	Великі	Середні	Малі	з них мікро підприємства
Кількість підприємств	0,1	4,4	95,5	82,8
Кількість зайнятих працівників	29,0	44,2	26,8	11,7
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг)	39,8	42,0	18,2	6,0
Частка в доданій вартості	43,1	41,2	15,7	4,8
Оборотні активи	32,4	36,6	31,0	15,9
Власний капітал	66,1	17,1	16,8	11,5
Поточні зобов'язання (поточні борги)	31,6	36,0	32,4	17,1
Фінансові збитки	34,1	37,8	28,2	12,4

Джерело: систематизовано та розраховано на основі [12].

Так, на великих підприємствах працює 29% від усіх працівників, при цьому обсяг реалізованої продукції досягає 40%, а доданої вартості – 43%. На малих підприємствах працює 27%, але створюється лише 16% доданої вартості. З них на мікропідприємствах працює 12%, але доданої вартості створюється лише 5%. Крім того, малі підприємства під час реалізації лише 18% продукції, володіють та розпоряджаються 31% усіх оборотних активів у національній економіці, і отримують значні збитки, які в загальній структурі займають 28% (таблиця 4). Це є свідченням дуже низької продуктивності значної кількості утворених дрібних організаційних структур. Пропорції наведених показників показали більш вагомий вклад у розвиток національної економіки великих і середніх підприємств, аніж малих.

Висновки та пропозиції. Роль великого бізнесу в Україні недооцінюють, його традиційно ототожнюють із проявами монополізму та браком особистого приватного інтересу, який здатний привести до позитивних результатів. Тим часом в індустріально розвинених країнах державному регулюванню та підтримці великих компаній приділяється значна увага шляхом таких форм взаємодії держави і приватного підприємництва як систему контракування, лобіювання, підписання двохсторонніх договорів, державного замовлення тощо.

Найбільш доцільним в Україні, на нашу думку, є підтримка розвитку великого підприємництва та кластерів, які будуть об'єднувати великі, середні та малі підприємства. Пропонуємо застосувати такі концептуальні підходи до державної політики розвитку великого підприємництва та кластерів:

1. *Формування законодавчої і нормативно-правової бази кластерної політики:* закріплення пріоритетності кластерної стратегії в законодавстві інноваційно-інвестиційної, промислової, зовнішньоекономічної, фіскальної, монетарної політики; затвердження Національної стратегії розвитку кластерів в Україні на довгострокову перспективу; розроблення і прийняття спеціальних законів та нормативно-правових актів.

2. *Інституційне забезпечення процесів кластеризації галузей національної економіки:* залучення органів державної влади, бізнесу, наукової та освітньої спільноти, громадських і професійних організацій для визначення механізму кластеризації економіки; організація бенчмаркінгових досліджень у сфері діяльності кластерів; запровадження системи моніторингу, оцінювання та коригування кластерної політики; створення системи відбору кластерних ініціатив для надання державної підтримки; забезпечення зв'язку між бізнесом та наукою в реалізації кластерних ініціатив.

3. *Створення регіональних мереж реалізації кластерної політики:* проведення регіональних кластерних досліджень для визначення пріоритетних напрямів кластеризації економіки регіонів; стиму-

лювання кластерного співробітництва регіонів в умовах реформи децентралізації влади і місцевого самоврядування.

4. *Інтернаціоналізація кластерних ініціатив*: забезпечення участі України в зарубіжних проєктах розвитку кластерів; розбудова транскордонних кластерних мереж; створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій у кластерні об'єднання.

5. *Державна підтримка кластерних об'єднань*: запровадження інструментів прямої державної підтримки кластерів та стартапів; широка підтримка інноваційних кластерів із виробництва високотехнологічної наукоємної продукції; використання коштів Державного фонду регіонального розвитку для реалізації індустріальних проєктів регіональних кластерів.

З метою використання світового передового досвіду необхідно на державному рівні забезпечити участь українських підприємств та організацій у створенні міжнародних кластерів у межах «Програми Горизонт-2020», до якої приєдналася Україна у 2015 р. Також необхідно брати активну участь у проєкті «Індустріальне лідерство», метою якого є зайняття лідерських позицій в передових та промислових технологіях (нових матеріалів, біотехнології, інформаційно-комунікаційних технологій, нанотехнологій). Перед Україною відкриваються великі можливості для участі кластерів у програмі «Інтернаціоналізація кластерів малого та середнього бізнесу», що реалізовується в межах програми COSME, до якої Україна приєдналася у 2016 р. Важливим є те, що метою програми є створення пан'європейських кластерних консорціумів за безпосередньої участі підприємств малого та середнього бізнесу на основі спільної міжнародної стратегії розвитку, що допоможе освоєнню національними кластерами європейських ринків. Як гарну перспективу для України слід розглядати її членство в Європейському кластерному альянсі (The European Cluster Alliance). Цей альянс є справжнім майданчиком ЄС для діалогу, обміну досвідом та кращими практиками європейських країн в індустріальній політиці на основі кластерних об'єднань.

Література:

1. Бойко Л. І. Кластер як одна із ефективних форм співробітництва / Л. І. Бойко, С. В. Кудря // Економічний простір. – 209. – № 22. – С. 327–331.
2. Горбачевська О. В. Розвиток інтегрованих підприємницьких структур в економічній системі України / О. В. Горбачевська // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 5. – С. 166–170.
3. Кожем'якіна С. М. Роль інвестицій у підвищенні рівня капіталоозброєності та продуктивності праці / С. М. Кожем'якіна, І. М. Могілат // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 6. – С. 87–97
4. Колосок В. М. Методологія розвитку стратегічного управління великих промислових підприємств : моногр. / В. М. Колосок. – Маріуполь : ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», 2012. – 245 с.
5. Косата І. А. Роль інтегрованих структур бізнесу в економіках провідних країн світу та України / І. А. Косата // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2015. – № 10. – С. 52–56.
6. Курей О. А. Організація ефективної співпраці малого й середнього підприємництва з великим бізнесом в умовах швидких глобалізаційних змін / О. А. Курей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://scholar.google.com.ua>.
7. Лазарева Є. В. Інституційний механізм підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу малого підприємництва / Є. В. Лазарева, А. В. Курносова, Г. В. Таран // Економічні інновації. – 2014. – № 57. – С. 179–187.
8. Перший етап модернізації економіки України : досвід та проблеми / О. М. Алімов, О. І. Амоша та ін. ; за заг. ред. В. І. Ляшенка ; ІЕП НАН України, КПУ. – Запоріжжя ; КПУ, 2014. – 798 с.
9. Пріоритети державної політики розвитку промислових кластерів в Україні / Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://niss.gov.ua>.
10. Промислова політика посткризової економіки [Текст] : колект. монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Л. В. Дейнеко, д-ра екон. наук, проф. М. М. Якубовського ; Нац. акад. наук України, ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». – Київ : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2014. – 315 с.
11. Стратегія розвитку малого та середнього підприємництва на 2017-2020 роки / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
12. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва» / Держстат України, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
13. Сухоруков А. І. Удосконалення організаційних структур в економіці України / А. І. Сухоруков, Т. П. Крупельницька // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 11. – С. 87–97.
14. Черніна О. В. Глобальні тенденції розвитку господарської інтеграції й партнерства великого і малого бізнесу як засіб підвищення конкурентоздатності на світовому ринку / О. В. Черніна // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 111 (Частина I), 2012. – С. 298–306.
15. Якубовський М. М. Модернізація економіки промислових регіонів : спроба концептуалізації / М. М. Якубовський, В. І. Ляшенко // Вісник економічної науки України, – 2016. № 1 (30). – С. 188–195.
16. Якушев О. Світовий досвід розвитку кластерів: можливості адаптації в Україні / О. Якушев [Електронний ресурс].